

ELŐSZÓ

WILLIAM STYRON ELŐSZAVA

Edward Bunker egyike annak a maroknyi amerikai írónak, aki bűnözőként, majd rabként szerzett élményeiből teremtett autentikus irodalmat. A jelen sorok írásakor ötvenöt éves Bunker 1975 óta szabad állampolgár, ezt megelőzően azonban szinte az egész életét – kisgyermekkorát kivéve – rács mögött töltötte. Mindez azt jelenti, hogy Bunker a negyvenes évei elejéig sokkal jobban ismerte a bebörtönözöttség, mint az akár csak korlátozottnak tekinthető szabadság érzését. Az a tény, hogy ilyen bűnözői pályafutás mellett – híján bármiféle ösztönözésnek, amely a tanulás vagy önmaga kiteljesítése irányába terelte volna – mégis írni kezdett, már önmagában véve rendkívüli teljesítmény; az pedig, hogy *A vadállatban is van szánalom* mellett (eddig) további két igazi irodalmi értékekkel bíró regényt alkotott, egyenesen bámulatos. Edward Bunker éppen ezért helyet érdemel azon amerikai fegyenc-írók szűk csoportjában, akiknek munkáit oly mértékű integritás, mesterségbeli tudás és morális elkötelezettség jellemezi, hogy méltán tartanak igényt az olvasóközönség komoly érdeklődésére. Ahhoz, hogy igazán megértsük, miért számít ilyen rendkívülinek Bunker teljesítménye, szükségszerű felidézni élettörténete néhány részletét. Bunker esetében valóban nélkülözéssel és erőszakkal teli életről beszélhetünk, olyasfajta létezésről, amelyet egy

hajsza választ el a nihilizmustól, és amelyről – legalábbis a középosztálybeli átlagolvasó – alig tudja elképzelni, hogyan egyeztethető össze a kreativitással, sőt, az irodalmi tehetség kibontakoztatásával.

Bunker a kaliforniai Hollywoodban született és nőtt fel. Az amerikai bűnözők többségével ellentétben fehér családban látta meg a napvilágot. Apja díszletmunkásként dolgozott Los Angeles környéki irodalmi színházakban, időnként pedig különböző filmstúdióknál – egy ízben a Hal Roach produkciós cégénél is dolgozott a híres *Our Gang* (A mi bandánk) című vígjátéksorozat forgatásán. Bunker édesanyja hivatásos táncosnő volt, és Busby Berkeley-filmekben szerepelt a tánckarban. Bunker alkoholista apja végül kórházba került, Eddie négyéves volt, amikor a szülei elváltak. A nagy gazdasági válság még inkább megnehezítette a fiú életét, és ő is az alkoholista és elvált szülők gyermekeinek szokásos sorsára jutott. Különböző árvaházak és katonai iskolák gyakori vendége lett, lényegében állandóan szökésben volt, ez irányú eltökéltségét már igen fiatal korában kialakult, megrögzött tekintélyellenessége tüzelte. Tizenegy évesen rövid időre a Camarillo állami kórházba került orvosi megfigyelés alá, aztán egy évvel később Whittierbe, a fiatakorúak javítóintézetébe. Onnan is megszökött, de elkapták, és egy sokkal durvább helyre szállították, ahol nála négy-öt évvel idősebb fiúk közé került. Itt körülbelül egy évet húzott le, majd tizennégy éves korában feltételesen szabadlábra helyezték. Huszonkilenc napja volt szabadon, amikor újra elfogták: megpróbált kirabolni egy italboltot, de a tulajdonos rálőtt és – nem súlyosan – megsebesítette. Ezzel elérte, hogy a lancasteri fiatakorúak börtönébe kerüljön, pedig jóval alatta volt a törvényesen megállapított tizennyolc és huszonöt év közötti korhatárnak. Bunkert ebben az időszakban következetesen nála jóval idősebb bűnözőkkel zárták össze. Amikor Lancasterben leszúrt egy őrt, áthelyezték a Los An-

geles-i megyei börtönbe, ahol tizenöt éves kora ellenére a leg-hírhedtebb elítéltek közé került. Fegyenctársai közt akadtak olyanok, akiket gyilkosság miatt ítélték halálra, és már az ítélet-végrehajtásra vártak. Fiatal korára való tekintettel, és mert nagy hírű ügyvédje, Al Matthews – aki ingyen vállalta a védelmét – bebizonyította, hogy a nevelőtisztek többször erőszakosan bántak Bunkerrel, a bíró nem a San Quentinbe küldte, hanem a megyei börtönben letöltendő, felfüggesztett szabadságvesztést szabott ki rá. Az eljárást beszüntették. Bunker ismét szabadlábra került.

Ebben a rövid időszakban barátkozott össze Mrs. Hal Wallisszal, a híres filmproducer feleségével (férje nevéhez fűződik többek között a *Casablanca*, és a *Becket* című film), aki egykor maga is szerepelt vígjátékokban, mint például a Mack Sennett-féle *Keystone Comedies*ben. Louise Fazenda Wallis megpróbálta a becsületes és dolgozó élet felé fordítani Eddie-t, de erőfeszítései nem jártak sikerrel. Az asszonyt leszámítva a fiú barátai mind a javítóintézetek egykori növendékei vagy priuszos, hivatásos bűnözők voltak. Bunker ekkortájt, tizenhat évesen kezdett marihuánát árulni, és lelkesen belevetette magát a foglalkozásszerűen űzött bolti tolvajlásba, valamint különböző piti szélhámós trükköket tanult ki. Éppen füvet szállított, amikor két nyomozó meg akarta állítani. Vad hajsza kezdődött Los Angeles utcáin – mielőtt elkapták, Bunker három autóval karambolozott, és végül belerohant egy postai furgonba. A bíró még ezek után sem volt hajlandó a San Quentinbe küldeni a tizenhat éves fiút, ezért feltételesen újabb egyéves börtönbüntetést szabott ki rá, amelyet a megyei börtönben kellett letöltenie. Bunker egy szempillantás alatt megszökött.

Ekkor azonban elhagyta a szerencséje. Vagyis pontosabban a naptár szerint betöltötte a tizenhetedik évét – még nem volt tizennyolc, de már elég idős ahhoz, hogy lecsukják. A szökésért és a lancasteri őr elleni támadásért külön-külön

fél évtől tíz évig terjedő szabadságvesztésre ítélték, és a San Quentinbe küldték.

Bunker a San Quentinben eltöltött négy és fél év során fedezte fel a könyveket, és olvasni, majd később írni kezdett. Louise Wallistól kapott ajándékba egy Royal márkájú hordozható írógépet, és egy előfizetést a *New York Times* vasárnapi számára, valamint a *Book Reviewra*. Bunker lázasan vetette bele magát az irodalom felfedezésébe, csak úgy falta a könyveket, hetente négyet vagy ötöt is elolvasott, kezdve a kétkötetes *Military History of the Western World*del (A nyugati világ hadtörténete), a *The New Yorker* novella antológiáin át egészen Thomas Wolfe, Faulkner, Dreiser, Hemingway és Dosztojevszkij – illetve más hasonlóan, vagy kevésbé híres szerzők – regényeivel bezárólag. Ezenkívül írt egy regényt, amiről később azt mondta, nagyon rosszul sikerült, illetve több elbeszélést, amelyek közül eddig egy sem jelent meg.

Szabadrábra helyezésekor azzal az eltökélt szándékkal tért vissza a börtönfalán túli világba, hogy becsületes életet él, és ismét Louise Wallis vette a szárnyai alá, aki abban a közeli fiúkollegiumban szerzett munkát ifjú pártfogoltjának, amelynek ő volt a fővédnöke – Bunker sofőrként, úszómesterként, tanulószobai felügyelőként és nevelőként dolgozott. Sajnálatos módon azonban jötevéje súlyos depressziós rohamoktól szenvedett, és a betegség fokozatosan elhatalmasodott rajta. Bunker elveszítette az egyetlen biztos pontot e veszélyekkel teli világban. Ekkor, huszonhárom évesen, megpróbált rendes, törvényes állást szerezni, több filmstúdiónál jelentkező forgatókönyv-elemzőnek és lektornak, de a priusza miatt mindenhol elutasították. Amikor tudatosult benne, hogy a társadalom nemcsak hívőre tette, hanem teljesen kivetette magából, úgy döntött – ahogyan ő fogalmazta meg –, hogy „az eszéből próbál megélni”, ami azt jelentette, hogy miközben használt sportautókat árult falból, titokban külön-

böző bűntényeket tervelt ki. Rablásokat tervezett, amelyeket aztán mások hajtottak végre. „Ezek a fickók csak megérvés alapján fosztogatták az italboltokat” – emlékszik vissza Bunker. „Én viszont alaposan kiterveltem a dolgokat, hogy legalább valamennyi pénzhez jussanak.” Közben megpróbált védelmi pénzt szedni hollywoodi striciktől és madámoktól. Négy évig élt így. De addigra eltávolodott Louise Wallistól. Végül irat- és csekkhamisítás miatt elkapták, és ismét a San Quentinbe került, határozatlan időre szóló, hat hónaptól tizennégy évig terjedő szabadságvesztésre ítélték. Ez volt Bunker leghosszabb börtönbüntetése, hét év múlva szabadult. Továbbra is falta a könyveket, miközben bámulatos szenvedéllyel és termékenységgel ontotta magából a műveket: négy kiadatlan regényt és számos novellát írt meg ez alatt az idő alatt. Mivel nem volt pénze postaköltségre, gyakran saját vérét bocsátotta áruba, hogy elküldhesse a történeteit a különböző magazinoknak. Erre az időszakra úgy emlékszik, hogy végig az örület határán egyensúlyozott – mivel az irathamisítás általában nem számít súlyos vétségnek, Bunker aránytalanul hosszú ideig raboskodott. Ráadásul a büntetését évenként hosszabbították meg, ezért sohasem tudhatta, mikor szabadul, hat hónap vagy hat év múlva, esetleg valamikor a kettő között.

A vadállatban is van szánalom nagyrészt arról a dühről és reményvesztettségről szól, amelyet – Bunkerhez hasonlóan – a könyv főhőse érez, miután kiszabadul a börtönből, és a társadalom legjobb esetben is közönnyel, legrosszabb esetben pedig gyűlölettel és ellenségesen viszonyul hozzá. Bunker ebből az időszakból legélesebben arra emlékszik, hogy miután évekig hordta a kényelmes börtönbakancsot, új, elegáns cipője véresre törte a lábát. Több mint kétszáz levelet írt különböző álláshirdetésekre, de egyetlen helyről sem kapott választ, priusza súlyos átokként nehezedett rá. Amerika legtöbb szabadult fegyencének ugyanez a sors jut

osztályrészéül, a társadalom szemében ugyanis az a tény, hogy ezek az emberek a rács mögött bűnhődnek a tetteikért, nem jelenti azt, hogy jóvátették, amit elkövettek. Bunker a társadalom igazi számkivetettjeként újra bűnözésre adta a fejét. Egy éjszaka – miután kifosztotta egy bár széfjét – egy hajmeresztő autós üldözés során elfogták és letartóztatták.

Letartóztatása pillanatától kezdve örültek tettete magát, és azt állította, hogy 1884-ben született, és arról magyarázott, hogy figyelmeztette Rooseveltnél elnököt a Pearl Harbor elleni japán támadásra. Amikor a bíróságon vallomást kellett tennie, közölte a bíróval, hogy a katolikus egyház rádióadót akar beültetni az agyába. Az eljárást a pszichiátriai vizsgálat idejére felfüggesztették. A pszichiáterek véleménye szerint Bunker „akut, krónikus skizofrén paranoiás, aki hallucinációkban és üldözési mániában szenved”. A trükk olyan jól sikerült, hogy végül a vacaville-i börtönbe küldték, és különlegesen veszélyes rabnak nyilvánították, Bunker pedig minden tőle telhetőt megtett, hogy kihasználja a helyzetet, és minden adandó alkalommal hangosan zagyvált a falaknak.

Végül visszatért Los Angelesbe, ahol betöréses lopás vádjával állt bíróság elé, de letette az óvadékot, és egy évig szabadlábon maradt. Ez idő alatt Los Angeles meg San Francisco között ingázott, és a vállalkozását irányította, amelyet most már csak „kis drogbirodalomként” emleget. Ekkor határozta el, hogy a bevételeit kiegészítendő kirabol egy kisebb, jól menő Beverly Hills-i bankot. Ami ez után történt, annak akár komikus felhangjai is lehetnének, ha a következmények nem lennének olyan borzalmasak. Bunkernek fogalma sem volt, hogy miközben ő egy bankot készül kirabolni, a kábítószergyógyászati ügyosztály ügynökei jeladót szereltek a kocsijába, hogy lefűleljenek egy drogranzakciót. Bunker azonban felfegyverkezve elindult, hogy kirabolja a bankot, így aztán egészen a bank ajtajáig vezette az üldözőit – nemcsak az őt autóval követő ügynököket, hanem még egy rendőrségi helikoptert

is –, ahol természetesen elszabadult a pokol. Bunker autóval menekült, de – hosszas üldözés után – végül elfogták, és alaposan megverték. A kilátásai ezúttal tényleg gyászosak voltak. Öngyilkosságot kísérelt meg. Háromszoros visszaesőként öt évre ítélték a bankrablásért és hat évre drogokkal való üzérkedésért – a két büntetést egyidejűleg letölthette.

Itt akár véget is érhetne a történetünk – újabb nyomorult gazembert nyelt el az intézményesített megtorlás bugyra –, ha nem létezne a művészet megszentelő kegyelme. Mert nem feledkezhetünk meg arról, hogy Bunker bűnözőként is kitartóan próbálkozott az írással. Éppen a tárgyalására várt, amikor egy kiadó leszerződött vele első, *A vadállatban is van szánalom* című regényének kiadására.

A drogvádak és a bankrablás miatt a szövetségi büntetés-végrehajtás vette át az ügyét, és a Washington állambeli McNeil-szigetre, a Puget Sound-i fegyházba szállították át. Itt ismét tanúbizonyságát adta a hatalom elleni dühének, és a végsőkig ellenszegült, mikor egy tízfős cellában akarták elhelyezni. Zendüléséért Amerika legrettegettebb börtönébe, az Alcatrazt felváltó ormótlan kaptárba vitték, az Illinois állambeli Marionba, ahová az ország legveszedelmesebb bűnözőit zárják, és hatszáz ór vigyáz háromszáz rabra. Bunker azonban folytatta az írást. Itt fejezte be második regényét, a *The Animal Factoryt*. (Harmadik regénye, a *Little Boy Blue* 1982-ben jelent meg.) Közben fordulóponthoz érkezett írói karrierje – és ezzel sorsa is új irányt vett –, 1973-ban ugyanis kiadták *A vadállatban is van szánalom* című regényét; a mű kitűnő kritikákat kapott, és megjelenését jelentős érdeklődés kísérte. Felhívnám azonban a figyelmet, hogy Edward Bunker addigra már valódi legendának számított a börtönökben, és hírneve a külvilágba is eljutott. Számos dühös cikket írt a *The Nation* számára. Egyik dühödt hangvételű esszéjében az amerikai börtönökben tapasztalható egyre súlyosabb faji problémákat taglalta, a cikk a *Harper's*

Magazine címlapsztorija lett. Ebben az írásában Bunker arra próbálta felhívni a figyelmet, hogy a börtönbe zárt fehérek és feketék között kialakult engesztelhetetlen gyűlölet hamarosan katasztrófához vezet. A nagy visszhangot kapott újságcikk és *A vadállatban is van szánalom* megjelenése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Bunkert 1975-ben feltételesen szabadlábra helyezték. És azóta sem került vissza a börtön falai közé.

Bunker jelenleg Los Angelesben él feleségével. Továbbra is regényírással foglalkozik, de időközben elismert forgatókönyvíró lett. 1978-ban elkészült *A vadállatban is van szánalom* filmváltozata, *Próbaidő* címen, Dustin Hoffmannal a főszerepben. Érthetetlen okokból azonban a film nem lett sikeres, és a kritika sem foglalkozott vele, pedig feszes tempójú, rendkívül profi munka, amely alapos betekintést enged a bűn és bűnhődés tematikájába. 1985-ben Bunker társforgatókönyvírója volt a *Szökevényvonat* című lebilincselő drámának, amely egy alaszakai börtönből megszökött fegyencekről szól; a film kritikusi és közönségsiker lett, a főszerepet alakító Jon Voight és Eric Roberts pedig Oscar-díj jelölést kapott. Életének hosszú, erőszakkal és kétségbeeséssel teli időszaka után Bunkernek sikerült alkalmazkodnia a polgári élethez. Viselkedése és magatartása olyan ember benyomását kelti, aki megtalálta lelki békéjét – az addigi életére jellemző létbizonytalanságot követően is, amelyről egy átlagos, törvénytisztelő állampolgárnak legfeljebb homályos elképzelései lehetnek. Közepes termetű, zömök és izmos, arckifejezése továbbra is kemény és sok tapasztalatról árulkodik, egy olyan ember arca ez, aki előtt nem ismeretlen a kegyetlenség és a szenvedés; de a szeme csillog; ezeket az első pillantásra kegyetlennek tűnő vonásokat azonban meglágyítja a belőle sugárzó bölcsesség és jóság. Annak ellenére, hogy visszahúzódó, sőt szinte félénk alaptermészetű, időnként szenvedélyes vitapartnerre válik, aki átütő erővel

képes érvelni; lenyűgöző szellemi ereje és félelmetesen gyors felfogása annál figyelemreméltóbb, hogy mindez szenvedélyes önképzés eredménye. Levelei – mind a mai napig rengeteg levelet ír, ez a szokása még a cellák magányában alakult ki – az episztolaművészet valódi gyöngyszemei, bölcs, csapongó, szellemes, gyönyörű és gyakran igen mélyenszántó írások. Edward Bunkernek az első körben borzalmas lapokat osztott az élet, és attól a pillanattól kezdve napjai java részét a társadalom elállatiasító intézményeinek áldozataként töltötte. A tény, hogy ezekből a mélységekből nem kegyetlen vadállatként, hanem egyedülálló és bámulatos hangú művészként emelkedett ki, Edward Bunker megtörhetetlen akaratának győzelme, és a társadalom – valamint a társadalomnak a számkivetettekkel szemben tanúsított megvetése – felett győzelmet arató művész diadala is egyben. *A vadállatban is van szánalom* olvasói fontos, a bűnnel és bűnhődéssel – és következésképpen a szabadság végső kérdésével – kapcsolatos igazságokra ébrednek majd rá, egy erőteljes hangú, fontos szerző tolmácsolásában.